

A PROVINCIALIZMUS ELLENI HARC

BESZÉLGETÉS HERCEG JÁNOSSEL

„Hatvanévesnek lenni sokak szemében csak annyit tesz, mint belesimulni a múltba. Ez az, amibe egy alkotó — lázadózva — sohasem nyugodhat bele, s amire alkotásokkal szokott rácsáfolni. Akit így kísér műveiben az ifjúság negyedik dimenziója, sohasem öregedhet meg naptári öregséggel” — írta tizenöt éve Majtényi Mihály, a hatvanéves Herceg Jánost köszöntve. Ugyanott olvassuk a következő mondatot is: „A szerep, amelyet pályája első évtizedeiben elfoglalt — Szenteleky ámuló, csodálkozó, figyelő szeme kísérte eleinte —, a szerep sokáig egy íróasztalhoz támasztja, amelynek fiókjaiban minden, de minden benne volt saját korszakáról; a legelrejtettebb és saját magáról szóló fiókot persze másnak kell kinyitni.”

Amikor most arra kérjük Herceg Jánost, hogy engedjen bepillantának ebbe a fiókba, ismét feltámad a minden interjú előtt jelentkező kétely: jogos-e, s a jó ízlés határán belül van-e a kitérülködésre, az intim vallo-másra való felkérés? Hiszen a „szeretném magam megmutatni”-gesztus az irodalmi alkotásban már eleve benne rejlik, ez az a szál, amely az író-t összeköti a külvilággal, s ez az önmegmutatás egyben a legteljesebb mértékben kiszolgáltatottá is teszi. Melyik riportterrel lehetne őszintébb az író, mint az előtte fekvő tiszta fehér papírral szemben? Hogyan érzi magát, amikor az emberek „bele akarnak túrni a lelkébe”, a múltjában kutatnak? Teszi-e ezt egyedül magányos pillanataiban?

Szegyelleni való titkaim ugyan nincsenek, minthogy azonban a megmutakozásnak is van határa a mai világban, talán tényleg a kritikára bíznom a választ. Szegény Majtényival olykor mondtunk egymásnak efféle udvarias szavakat, talán azért, mert legintimebb dolgaink se maradtak titokban egymás előtt, s így nyugodtan mosolyoghattunk a bajszunk alatt. Tudtuk, amit tudtunk, s igyekeztünk mindig eltalálni, mit várnak tőlünk a váltakozó nehéz időkben. De ha már a magányos pillanatokat említed, hadd valljam be, hogy igen sokszor érzem magam egyedül. Ez nemcsak a korral járó büntetés. Negyven év óta vesz körül a fizikai magány. Száz kilométerre élek a vidék szellemi központjától, s ezt a távolságot sokszor kísérte lemaradás ebben vagy abban, mert nem mehettem el illetékes helyre megtudni, mi is legyen a véleményem erről vagy arról, így aztán előfordult, hogy nem pontosan arra a helyre álltam, ahova állást foglalni kellett volna. Ezt persze sose felejtették el az orrom alá dörgölni, s való-ságos istencsodája, hogy mégis többet kaptam — élményben, tapasztalatban, elismerésben —, mint amennyire érdemesnek tartottam magamat.

Aligha van értő kritikus, aki ne hívta volna fel a figyelmet Herceg János szenvedélyes erkölcsi magasrendűségére. Hogy sikerült írói és emberi magatartásának erkölcsiségét megőrizni a legkülönbözőbb politikai konstellációkban is?

Erkölcsi magatartás? Társadalmi viszonylatban gondold? Sok minden rászorított erre. Nézd, én húszévesen aktív kommunista voltam, harmincévesen viszont vállaltam a „haladó polgár” nem éppen hálás szerepét. Közben évekig éltem Budapesten abban a meggyőződésben, hogy itt nem lesz belőlem soha semmi. Szürrealista novellákat írtam abban az időben, amikor Szenteleky már megkiáltotta programját a „helyi színekkel”. S Pestről hazatérve felfedeztem magamnak a szülőföldet, egymásra tett hatásaival ezt az egész hibrid emberi és társadalmi konglomerátumot. Ez a felfedezés eleve leszoktatott minden partikuláris felfogásról. Szentelekynek ez az oly sokat gúnyolt programja a couleur locale-lal kisebbségi program volt. Mert nem mondhatta: írjátok meg az elnyomatást, a megkülönböztetést, a jogtalanságot, a „govori državnim jezikom” mindenütt figyelmeztető állapotát. Én is csak Pesten értettem meg, hogy ez lesz a dolgom, ha hazamegyek. S akkor értem meg azt is, hogy mit jelent nekem a Vajdaság, Bácska, amelynek ha nem is voltak olyan mélyen gyökerező hagyományai a kétszáz év előtt idetelepített népekkel, mint mondjuk Erdélynek, de éppúgy megvolt a maga jogos igénye a nyelvi, nemzeti és társadalmi egyenjogúságra.

És engem pesti baráti köröm is a realitások felé fordított. A harmincas évek a népi írókkal a magyarság sorskérdéseit helyezték előtérbe. Érzésem szerint még ma se került kellő megvilágításba ez a nagyon jelentős mozgalom, amelyben forradalmi tüzek égtek. Talán azért nem, mert voltak szélsőséges, ellentmondásokkal teli elhajlásai. Hazatérve én se képzelhettem el másképpen az író, s főként nem a kisebbségi író magatartását. S itthon is merőben más szelek fújdogáltak 1938-ban, mint Szenteleky idejében. A *Híd* embereivel valamiféle közös platformot szeretnünk volna teremteni, a magyar proletárokat és polgárokat közös szellemi mozgalomba szervezni, egy afféle kulturális népfrontba, ahogy szerbhorvát részről fogták össze a haladó szellemű fiatalságot. Mert a háború Bécs lerohanásával s a felvidéki eseményekkel már itt is előrevetette árnyékát. Ez volt a nagy próbatétel minden magyar írói és emberi magatartásra. És még hatványozottabban nyilvánult meg a háború alatt, amikor a par excellence irodalmi értékrendet alá kellett rendelni a nemzetiségi béke és együttélés szolgálatának. Ezek ma talán elkoptatott frázisok lehetnek, akkor azonban követésre méltó szent jelszavak voltak.

Ilyen programot követni a vidék egyetlen magyar folyóiratában, amikor a másíknak egész szerkesztőségét egyszerűen kivégezték, veszélyes vállalkozás volt. De lemondani nem lehetett róla, mert ez egyet jelentett volna a beolvadással. Okvetlen hangúlyozni kellett a szellemi különállást

a parancsuralmi rendszerrel szemben, amelynek jelenlétét a megtizedelés gyakorlata vezette be a „csetnikháború” ürügyén. A háborús *Kalangyá-*nak ezt az ellenállását figyelték és számon tartották azok a belső nemzetiségi erők is, amelyek minden üldöztetés ellenére sem voltak leküzdhetőek. A regionális bezárkózás, a megkülönböztetés tudatos vállalása s a barátság fenntartása a megkülönböztetettekkel olyan koincidenziát hozott létre, amit a betiltás, sőt megszüntetés állandó veszélye ellenére sem lehetett feladni. A *Kalangyát* a Csillag-börtön kommunista elítéltejei is figyelemmel kísérték, s ennek a figyelemnek köszönhetem, hogy megmaradtam.

A *Kalangyá*nak ezt a szakaszát az azóta kibontakozott jugoszláviai magyar irodalomtörténet is méltányolta, de főlegesen hangsúlyozva a színvonal esését literáris szempontból, a szerkesztő képességeit is megkérdőjelezve a sorok között. És már-már emberi és jellembeli kritériummal említve a kényszerű „taktikázást és alakoskodást”. André Gide írja valahol, hogy a túlerővel szemben az ember vagy nekimegy a falnak, vagy pedig taktikával tér ki a feltétlen legyőzetés ténye elől. Persze hogy szebb lett volna elmenni az erdőbe. Én erre is kaptam illetékes helyről impulzust, de valamikor 1944. szeptember végén, úgyhogy mire sor kerülhetett volna arra, hogy átvigyenek a Dunán a Fruška gorába, megtörtént a felszabadulás.

Az alkalmazkodás időnként mutatkozó jelei azonban nem takarhatták el a folyóirat tisztességes igyekezetét, miközben valószínűleg ezeknek a „jeleknek” kell tulajdonítani, hogy a *Kalangyát* mégsem tiltották be.

S így lettem én Népfrent-aktivista 1944. október 21-től kezdve esztendőkön át, s közben nem írtam, de minthogy Titót már a háború alatt fordítottam, még sokáig ez volt a mindennapi munkám. Olyan vállalkozással is kiegészítve, amilyen a kétkötetes szerb—magyar, magyar—szerb szótár megszerkesztése volt.

A két világháború között magyarul írni már magában is gyanús volt: nyilvántartották a magyar írókat, rendőri megfigyelés alatt álltak. A háború után is voltak időszakok, amikor a rendőri apparátus fokozottan odafigyelt a magyar írásra. Hogyan viselte el az ilyen helyzeteket?

Erre egészen röviden válaszolhatok: ahogy lehetett!

Mozgalmi múltjáról nem sokat beszélt. Tudjuk, hogy már a háború előtt tagja volt a Kommunista Pártnak. Milyen elképzelései voltak a szocializmusról? Vonzódott-e az utópiák iránt?

Mozgalmi múltam a tájékozódás, az útkeresés fiatalos érdeklődésével volt összhangban. Néhány év múlva meg is szűnt az én párttagságom, jöllehet változatlanul a szocializmust tartottam a század társadalmi élet-

formájának. És mert elképzelésem sokkal inkább utópisztikus volt, mint a reális lehetőségek elképzelése, nem lettem volna alkalmas tevékeny párttagságra. Ezzel magyarázható, hogy a háború után három évig nem írtam, de ugyanakkor „haladó polgárként” vállaltam a politikai aktivista szerepét.

„Fiú, fiú, mégiscsak el kellene döntened már, politikai cikkeket akarsz írni, vagy kitartasz a versek mellett” — figyelmeztette Fekete Lajos a húszas években. „Én mindenre vállalkoztam és ez nagyon rosszat tett nekem” — panaszkolta Ön egy alkalommal, mondván, hogy a helyzet ezt követelte. Ma is hátránynak tartja ezt? Hisz mindaz, amit csinált, szükséges volt ahhoz, hogy kiteljesedjék a társadalom, sőt az egész emberi lét minden kérdése iránt oly érzékeny írói lénye...

Irodalmi érdeklődéssel párhuzamban politikai nevelést kaptam. A pesti Bartha Miklós Társaságba jártam, tüntetéseken és diákharcokban vettem részt. Emlékszem, 1928 nyarán egy színházi előadás megzavarására készültek a jobboldali diákszervezetek. Szembeszálltak velünk, s a kivezényelt lovas rendőrség persze bennünket kardlapozott. Én a Baross utca elején laktam, de mivel egy lovas rendőr a sarkamban volt, be akartam mászni a Nemzeti Múzeumba, de a lándzsás vaskerítésen fennakadva akkora suhintást kaptam, hogy felrepedt a nadrágom, és napokig nem bírtam rendesen ülni. Barátom, Hock Rezső, aki négy évvel idősebb volt, mint én, már abszolvált a jogon, egy napon kivette a *Kommunista Kiáltványt* a fővárosi könyvtár zárt, s a kölcsönzőket nyilvántartó részlegéből, majd a marxista irodalomnak egyéb kapitális köteteit, s természetesen engem is bevont érdeklődési körébe. Elragadó, szuggesztív egyénisége annyira hatott rám, hogy Budapestről hazatérve a *Szervezett Munkás* szabadkai szerkesztőségében jelentkeztem kéziratokkal. Ősszel visszatérve Pestre már riportokat küldtem az újságnak, s Haraszti Sándor, aki a lap szürke eminenciása volt, s engem még a *Naplóból* ismert, ahova rossz verseket vittem neki, azt mondta: „Ez a fejlődés természetes útja...”

Abban az időben egy beesett arcú, sápadt, szikár zombori asztalos, Székely József volt a *Szervezett Munkás* szerkesztője, aki mint hadifogoly részt vett a Vörös Hadsereg harcaiban. Némely írással elküldött Vasa Bogdanovhoz, aki később Krležával a *Pečat* című folyóiratot szerkesztette, de 1928-ban még a szabadkai munkáslapnak volt ugyancsak névtelen munkatársa. Kinn lakott a kertvárosban, a lap mindenese, Kucséra Ferenc kísért ki hozzá, hogy Székely József szavai szerint „kipofázza” a dolgaimat, ha kell. „Mert én értek á szákmámhoz — mondta kissé palócosan —, meg konyítok válámennyit áz osztályhárchoz, mivel Lenin elvtársnak voltám á tánítványá, de már áz irodáalomhoz nem értek.” Itt jut eszembe, hogy Vasa Bogdanov szabadkai éveit, s közreműködését a magyar munkáslap szerkesztésében, máig sem írta meg senki. A légkör a Tolsztoj utca 7 alatti szerkesztőség földes szobájában oly le-

nyűgöző volt, hogy már ezért sem lehetett az írást csupán literatúrának tekinteni. Minden szónak a cselekvés, a lázítás, az agitáció értékével kellett bírnia. És nem lehetett válogatni a műfajokban. Mindent vállalni kellett.

Ez a mindentvállalás később megbosszulta magát nálam. Akkor, amikor a lapokban az írás nem tett volt már, hanem alkalmazkodás. Nyilván erre panaszkodtam, amire te most figyelmeztetsz. Terhes is volt, színtelen és íztelen az a munka. Sokszor ma is az, de hát mit csináljunk. Viszont nem tudom elképzelni magamat úgy, hogy megszakadjon kapcsolatom a mindennapi élettel.

Proletkultus irodalmon neveledett, mondta egyszer. Hogy sikerült ki-kerülnie a zsdanovista irodalomszemlélet buktatóit?

Nem sikerült. Negyvennyolcban, amikor megint írni kezdtem, alagsori szinten, nemzetiségi vonalon még nem szűnt meg a politikai megbízottak ellenőrző gyakorlata. A *Híd*nek még jó ideig olyan szerkesztői voltak, akik minden írásban megkövetelték a vonal kidomborítását.

Ha Herceg Jánosra gondolok, három vajdasági név jut eszembe: Szenteleky Kornél, Milan Konjović, Majtényi Mihály. Majtényit is állandóan foglalkoztatta a vajdasági lét. Úgy érzem, azért írt annyit a csatornáról, mert még kultiváltabbnak szerette volna látni ezt az egykori mocsaras vidéket, amelyen, mint Eötvös Károly írta: „a legnagyobb úri korhelyek termettek”, s amelyet Mária Terézia idejében többek között elítéltek telepítettek be, mint egykor Ausztráliát. Mennyiben hasonlít Vajdaság-képe Majtényiéhez és miben különbözik?

Majtényi 1929 végén jött Zomborba, s ott maradt hét évig. Én azonban csak a harmincas évek közepén barátkoztam össze vele, azután, hogy Kázmér a *Nyugat*ba írt rólunk, illetve az itteni irodalomról. S nem sokkal azután a zombori napilap szerkesztőségében dolgoztunk együtt pár hónapig, mivel én 1936 januárjában felmentem Pestre. Aztán először ő szerkesztette a *Hidat*, utána én, de mindig összedolgoztunk.

Barátságom Konjovićtal 1942-ben kezdődött, azután, hogy hazaengedték a német fogolytáborból. Nekem óriási élmény volt a művészete s együttélése a szülőfölddel s az itteni népekkel. Valahogy így szerettem volna én is megteremteni magamban és munkámban szülőföld és nagyvilág szimbiózisát.

Szenteleky más volt. Órá nekem fel kellett nézmem, mert ő vert lelket belém, ő preferált lelkesen engem, „beérkezettnek” tekinthető öregeknek is elébe helyezve, s emberileg is oly közel emelve magához, hogy még érzelmi ügyeimben is hozzá fordultam tanácsért és vigasztalásért.

Hogy azonban visszatérjek szűkebb hazánk múltjára, azt mondanám:

vigyázz, Mária Terézia nem rabokkal telepítette be a török kitakarodása után ezt a vidéket, hanem szorgalmas németekkel, akik között még elzászi franciák is voltak, mint az én Karle nevű anyai őseim. A királynőnek munkás kézre volt szüksége, azonkívül katonákra a török ellen. Így kötötte röghöz a granicsárokat, s tartott itt minél többet Čarnojević szerbjeiből. A Buna rijeka partvidékéről jött bunyevácokat ferences barátok hozták be ugyancsak földet művelni és katonáskodni. A többiek, a magyarok, a ruszinok, a szlovákok és románok később jöttek, magyar felségterületekről. Így jöhetett létre itt, a népek szigorú különállása ellenére — vagy épp ezért — valamiféle társadalmi és politikai változásokra érzékeny népiség. Volkstum. Színekben is megkülönböztetően, ahogy például a Tiszántúl, Bánát — szerintem legalább — komorabb, a román háttérrel elégikusabb, mint ez a boros, bicskás Bácska. Talán ennyiben különbözik Majtényi Bige Jóskája az én Kekez Tunámtól. De a helyi színek elmélete, mint már említettem, nem vizuális követelmény volt a tájban álló emberrel, hanem politikai és társadalmi kategória.

Szenvedélyesen foglalkoztatja a vajdasági ember sorsa, tekintete azonban nem áll meg szűkebb hazánk határán. Az Újvidéki Rádió kulturális műsorában, a Szempontban rendszeresen közölt írásai is a Kitekintő gyűjtőcímet viselik. Ilyen értelemben is példamutató nyitottságról tanúskodik. Hisz-e a szellem embereinek egy olyan független köztársaságában, amely nem vesz tudomást államhatárokról, nyelvi és etnikai különbségekről?

Most megint azt kell mondanom, hogy haza és nagyvilág viszonyában mindig is jelen volt bizonyos nosztalgia. Talán épp azért, mert a különböző népi hatások nem engedték meg a bezárkózást. Innen, mentek ki a legtöbben Amerikába a régi világban, s Németország és Ausztria különböző vidékeire idénymunkára. Nálam ez a nyitottság — amely nem mentes a nosztalgiaától — talán családi örökség. Apám, nagyapám mesterember volt, akik világgá mentek az inasévek után. Lenézték az olyan iparoslegényt, aki nem volt vándorúton. Talán innen ered az én érdeklődésem a nagyvilág dolgai iránt. Olyan köztársaságban viszont, amilyenről te beszélsz, nem lehet hinni, mert a valóságban nem létezik. Csak álmodni lehet róla. S ezzel az álommal én nem vagyok egyedül.

Eveken át volt szerkesztője a Kalangyának, a Hidnak, majd az Újvidéki Rádió irodalmi műsorainak. Jó ideig napi irodalomkritikával is foglalkozott. Milyen emlékei vannak e munkakörökkel kapcsolatban?

Én mint szerkesztő a már említett szempontok szerint igyekeztem dolgozni, más és más légkörben persze. Munkámhoz tartozott a kritikaírás is, nem az elemző és okadatolt, inkább az impresszionista kritika művelője

voltam, s vagyok ma is. Mint ilyen, nem lehettem szigorú. Különben is mélyen lenézem az olyan kritikust, aki összetéveszti a tollat a taglóval. S ha valaki azt mondja, hogy az igazat mégis meg kell írni, erre is azt felelném, hogy ezt sem szabad az ítélet ridegségével tenni. Az, hogy „rossz”, vagy „gyenge”, nem irodalmi definíció, s az európai kultúra a kritikában is kötelező.

Irodalomkritikáit olvasva az volt a benyomásom, hogy önmagával szemben szigorúbbak a mércéi, mint író társaival szemben. Egyesek azon a véleményen vannak, hogy — különösen egy kis irodalom, még inkább pedig egy nemzetiségi irodalom esetében — minden irodalomszerű megnyilvánulást fokozottan biztatni, gyámolítani kell; mások szerint a legnagyobb szolgálatot a gyom kíméletlen irtásával teszi a kritikus. Ön szerint melyek azok az alapelvek, amelyekhez az irodalomkritikusnak ilyen szempontból tartania kell magát? Befolyásolhatja-e a nemzetiségi helyzet?

Hát először is köszönöm a bókot. A felkarolás, az elnézés a kis irodalmakban is megbosszulja magát. Ez talán csak valamely irodalmi élet kezdeti állapotában indokolt. Népesebb mezőnyben, kedvezőbb viszonyok között, mint ma minálunk, le kell húzni a sorompót a tehetségtelenség előtt. S ez nemcsak a kritikusok, sokkal inkább a szerkesztők dolga. S micsoda nívókülönbségek vannak nálunk lapok és szerkesztők között! A biztatás, a gyámolítás azonban legalább annyira kötelező, ha tehetségről van szó. S megint azt kell kérdezni, hol van ehhez — egy-két szerkesztő kivételével — a megfelelő intuíció?!

Kultúránk háború utáni fejlődésének fontos pillanatai egy-egy nemzedék fellépésével estek egybe. Mennyire tartja ezt szükségszerűnek és üdvösnek?

A nemzedékváltás nálunk mindig léggör és lehetőség változásával esett egybe. A fiatalok *Hídja* annak idején a hatalmas politikai fordulattal érkezett, s olyan katarzis volt, amely hívő és ifjonti hévvel utasította el a szocrealizmust. Mi idősebbek, akik addig sok mindent megéltünk, egy pusztító háborút is, tartózkodóbbak voltunk, mint akik nem mernek hinni a saját szemüknék. A harmadik nemzedék az *Új Szimposionnal* már egészen nyugatos irányzatot vett, alaposan befogva vitorlájába a liberális áramlatokat, s innen nőtt ki a legmodernebb, legeurópaibb generáció, tehetségét is a legeredményesebben kibontakoztatva.

Bár időnként meglehetősen nagy hévvel vett részt kis irodalmunk „nagy” összecsapásaiban, szerkesztőként vagy kritikusként igen toleráns volt ellenfeleivel szemben is. Mi vezérelte ilyenkor?

Vigyázzunk, ezek inkább csak legendák, hogy nagy hévvel vettem részt

irodalmi háborúban. A gyanakvás helyezett koromnál fogva azok közé, akik bizalmatlanul fogadták a fiatalokat. Azt hitték, én is ellenük vagyok, ha egyszer hallgatok. És az a kötöttségem, ahogy a magyar írást mindig is szolgálatnak tekintettem, ami a fiatal tehetségek szabad szárnyalásában madártávlatból kicsinyes és maradi literátornak mutatott.

Vidékünkön sokan hirdették meg már irodalmi programjukat a provincializmus elleni harc jegyében, s közülük sokan estek a provincializmus hibájába. Vajdaságban, a legkülönbözőbb kultúrák érintkezési pontján, a nyitottság és termékeny egymásra hatás esélyeinek talaján miért lebeg mégis állandóan fejünk felett a bezárkózás, az elszigetelődés, a kulturális pluralizmus hiányának Damoklesz kardja?

Nincs ilyen vagy olyan irodalom. Csak jó és rossz irodalom van. Csak nagy nemzetek irodalmának lehetnek provinciális szigetei. S akkor lesz provinciális, ha hiányzik belőle ez a küzdelem. Isac Singer a zsidó gettó írója, a diaszpóráé, s szabad-e ezért provinciálisnak mondani? És a nemzetiségeknél erősebben azt hiszem senki sem vágyódhat a plurazimus után.

Foglalkoztatja-e az író és az olvasó kapcsolatának kérdése? Tudna-e írni valahol olvasóitól nagyon távol, mondjuk Dél-Amerikában?

Meggyőződés, hogy olvasók nélkül nincs irodalmi élet. S nem én találtam ki, hogy a magyar irodalom létezését nem Jókainak, Kemény Zsigmondnak és Mikszáthnak kell köszönnünk, hanem Kohnnak és Grünnek, a könyvügnököknek, akik olvasókat teremtettek hozzá. Nélkülük vákuumban lett volna a magyar irodalom, mint mindenütt, ahol az olvasó hiányzik. A kis irodalmakban, az emigrációban például. S én már ezért se tudnék emigráns lenni.

Regényírás közben mennyire támaszkodott a képzeletre és mennyire az élményeire?

Nem hiszem, hogy az élmények mellett ne lenne ott minden írásban a képzelet rokonértelműsége.

Tud-e kritikusan tekinteni saját írásaira? Melyik művét tartja a legyengébbnek?

Magam iránt vagyok a legkevésbé elnéző. Pesszimizmusom ebben a kérdésben a legerősebb. Ne mondd meg senkinek, nehogy valaki visszaéljen velem, de kételyekkel vagyok tele saját értékeimet illetőleg.

Miért dolgozik ilyen rengeteget?

Sokallod? Érdekes. Én folyton küzdök a jóra való restség ellen. Mert most, hogy megöregedtem, nem is tudok okosabb dolgot a munkánál.

Nem vesztette el a kapcsolatot a korrall, nyoma sincs Önben annak az igen gyakori, az öregséggel járó zsörtölődő keserűségnek. Milyen élettapasztalatok segítették hozzá, ahhoz a bölcs derűhöz, amely legszenvedélyesebb hangú írásain is áttűnik?

Köszönöm a jóindulatú megállapítást. De a látszattal szemben hadd valljam be, hogy keserűség is kínoz, s a melankolikus hangulatokra sem vagyok sajnós immunis. Ha mégis neked lenne igazad a derűt illetően, ez csak úgy lehet, hogy sose hagytam magamban elnémulni a túlélés reményét.

(Doroszló, 1984. augusztus 20.)

A beszélgetést VÉKÁS János vezette

TEGNAPI UTCÁK

(Regényrészlet)

JUHÁSZ ERZSÉBET

Herceg Jánosnak

Azt kérded, hogy én miért nem írok többé? — hangzott fel harsányan a hosszú bácsgödrösi főutca vasútállomáshoz közeli tájékán, de ha értette is e kérdést valaki szó szerint, amúgy nem igen értette, már csak azért sem, mert máris nagyot csobbanó kacagás követte. Később maga a tettes: Ede mesélte el Aurélnak, amint a spallettákkal beárnyékolt dolgozószoba bőrfoteljeibe süppedtek Homan-nai Zoltánnal jobbról és balról is közrefogva nagyapánkat: Hát azért nem írok — mondtam az imént ennek az újú titánnak, mert mire itt, az Ákácok alatt rákapnának az olvasására, mi már mindannyian úgyis kimennénk réges-rég a divatból, de el ne szöld magad Aurélnak! Egyébiránt arról vitatkoztunk egész úton idefelé a vonatban, hogy miért van vagy miért nincs szükség a mi folyóiratunkra. Bocsáss meg, drága barátom, most se akarok a szavadba vágni,